

ตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท

นายอภิสิทธิ์ เกษมผลกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MYTHS OF *PHRA SRI AN* IN THAI SOCIETY: CREATION AND ROLES

Mr. Aphilak Kasempholkoon

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

520551

อภิรักษ์ ณ เกษมผลกุล: ตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท. (MYTHS OF PHRA SRI AN IN THAI SOCIETY: CREATION AND ROLES) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศาสตราจารย์ ดร. ศิวพร ณ ถลาง, 483 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาด้านานพระศรีอารียในสังคมไทยทั้งในแง่การสร้างสรรคและบทบาท ผู้วิจัยได้รวบรวมตำนานพระศรีอารียในทุกภูมิภาคของสังคมไทย ทั้งที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์และข้อมูลมุขปาฐะจำนวน ๑๔๙ เรื่อง

ผู้วิจัยได้จำแนกตำนานพระศรีอารียในสังคมไทยออกตามเนื้อหาของตำนานพระศรีอารียได้ 8 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า 2) กลุ่มเรื่องพระมาลัย 3) กลุ่มเรื่องพญากาเหือก 4) กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอารีย 5) กลุ่มเรื่องพระศรีอารียเป็นพระเกจิชื่อดัง 6) กลุ่มเรื่องพระ โคตมพระศรีอารียเสียดอกบัว 7) กลุ่มเรื่องพระยาธรรมิกราช 8) กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์

ผู้วิจัยได้จำแนกและวิเคราะห์วิธีการสร้างสรรค์ตำนานพระศรีอารีย ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ตำนานที่สร้างสรรคโดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา ซึ่งมีการเพิ่มเติมเนื้อหาใน 3 แบบ ได้แก่ เพิ่มการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระอดีตพุทธเจ้าและพระโคตมพุทธเจ้ากับพระศรีอารียผ่านแนวคิดเรื่องกรรม เพิ่มการอธิบายรายละเอียดของพระศรีอารียในอดีตชาติ เพิ่มรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคคลมัยที่พระศรีอารียมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ในขณะที่ ตำนานที่สร้างสรรคขึ้นใหม่ในสังคมไทยที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา มีการสร้างสรรคใหม่ 4 แบบ ได้แก่ การสร้างเรื่องใหม่โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพระโคตมพุทธเจ้ากับพระศรีอารีย การสร้างเรื่องใหม่โดยการสร้างอดีตชาติเพิ่มผนวกเข้ากับโครงสร้างชีวิตเดิม การสร้างเรื่องใหม่โดยการจินตนาการสภาพสังคมในยุครอยต่อระหว่างศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งสองพระองค์ รวมถึงการสร้างเรื่องใหม่โดยการเชื่อมโยงกับท้องถิ่น ซึ่งจากการวิเคราะห์การสร้างสรรคตำนานพระศรีอารียข้างต้น ทำให้พบว่าเมื่อนำตำนานพระศรีอารียทั้งหมดมาจัดเรียงตามลำดับระยะเวลาตั้งแต่ชาติก่อนพุทธกาลจนถึงเกิดเป็นพระพุทธเจ้าศรีอารีย ทำให้ได้โครงสร้างชีวิตของพระศรีอารียที่สมบูรณ์ ซึ่งช่วงชีวิตที่ปรากฏในโครงสร้างถูกนำมาใช้ประโยชน์ในแง่มุมต่างๆ โดยกลุ่มคนหลากหลายสถานภาพ

ในการวิเคราะห์บทบาทของตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่าตำนานพระศรีอารียมีบทบาทสำคัญในฐานะตำนานศาสนาในการสร้างระบบความเชื่อเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้าและโลกอุดมคติ เป็นกลไกตอบสนองความปรารถนาทางใจแก่พุทธศาสนิกชน สร้างมาตรฐานทางศีลธรรม และสร้างคำอธิบายเรื่องที่มาของพิธีกรรมทางศาสนา มีบทบาทในทางการเมืองในการการสร้างคำอธิบายสถานภาพและความชอบธรรมทางการเมือง และสร้างกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติให้แก่สมาชิกในสังคม รวมถึงบทบาทในการสร้างสรรคงานศิลปกรรม ทั้งทางด้านประติมากรรม จิตรกรรม และคีตกรรม ทั้งหมดนี้ได้สะท้อนให้เห็นความแพร่หลายและบทบาทของตำนานพระศรีอารียในหลากหลายมิติในสังคมไทย

ภาควิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา ภาษาไทย ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
ปีการศึกษา 2552

Chant

Chant

4880914622 : MAJOR THAI

KEYWORDS : THE FUTURE BUDDHA MYTHS / BUDDHISM / MYTH CREATION /

APHILAK KASEMPHOLKOON: MYTHS OF *PHRA SRI AN* IN THAI SOCIETY: CREATION AND ROLES. THESIS ADVISOR: PROF. SIRAPORN NATHALANG, Ph.D 483 pp.

This dissertation aims at studying *Phra Sri An* myths in Thai society concerning their creation and roles. The 149 stories of *Phra Sri An* were gathered from every region of Thailand, both written and oral versions.

Phra Sri An myths in Thai society can be classified into 8 subgroups. They are 1) the Buddha's Life History stories, 2) the *Phra Malai* stories, 3) the Chief White Crow stories, 4) *Phra Sri An*'s Previous Karma stories, 5) the Venerable Monks as *Phra Sri An* Bodhisattva stories, 6) the Lotus Scheme Stories, 7) the Dammikkaraj Kings stories and 8) the Prophecy stories.

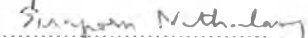
The creation of *Phra Sri An* myths is categorized into 2 groups. The first group, the myths created by the adaptation from Buddhist scripture, is modified by adding the relationship between Gotama Buddha and *Phra Sri An* which is based on the concept of Karma, adding the description of *Phra Sri An*'s previous lives, and adding the details of *Phra Sri An*'s era. Whereas the second group, the myths newly created in Thai society, is composed with an intention to explain the linkage between Gotama Buddha and *Phra Sri An*, combine *Phra Sri An*'s previous lives into his life structure, describe the imagined social states in the religious gap, and connect the story to Thai localities. Putting all the myths from the time before Gotama Buddha's era to the time of his enlightenment enhances the complete life structure of *Phra Sri An*. Various stories of *Phra Sri An* are used in many aspects by many people from different social status.

The analysis of the roles of *Phra Sri An* myths in Thai society reveals that these myths play the significant role as religious myths. Concerning the religious function, the myths construct the systematic belief about the future Buddhas and the ideal world, provide the wish-fulfillment mechanism for the Buddhists, enforce the moral standard, and justify the rituals. Regarding the political function, they establish not only the explanation for people's social status and their political rights but also social rules for people in the society. Moreover the myths have function in art, they are the inspiration for the creation of sculptures, paintings and music. All of these functions confirm the popularity of *Phra Sri An* myths and their roles in various aspects in Thai society.

Department : THAI

Student's Signature

Field of Study : THAI

Advisor's Signature

Academic Year : 2010

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะอาศัยความเมตตาและความกรุณาจากศาสตราจารย์ ดร.ศิวพร ณ ถลาง ที่ได้ประสาทความรู้ คอยเอาใจใส่ ให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ แก่ผู้วิจัยด้วยความอดทน “ครู” ไม่เพียงเป็นผู้เปิดโลกทัศน์ และชี้แนะวิธีการหาความรู้ในทางคติชนวิทยาที่กว้างขวางลุ่มลึกเท่านั้น หากแต่ “ครู” ยังเป็นแบบอย่างที่ดีของ “นักคติชน” และ “นักวิจัย” ให้ศิษย์ได้ดำเนินรอยตามด้วย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณ “ครู” ไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุก และอาจารย์ ดร. ประมินทร์ จารุวร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจน ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์ กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย รวมทั้งขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุจฉายา และ รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา ครูผู้หมั่นให้กำลังใจแก่ศิษย์เสมอมา อีกทั้ง ศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รัชชมนณี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อัสววิรุฬหาร ครูผู้ประสาทความรู้ในเชิงวรรณคดีไทยและวรรณคดีพุทธศาสนา ตลอดจน Dr. Peter Skilling ที่กรุณาให้ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

อนึ่ง ในระหว่างการศึกษา ผู้วิจัยได้รับทุนการศึกษาจากทุนพัฒนาอาจารย์สาขาขาดแคลน (ภาษาไทย) จากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ทุนโครงการ ENITS จากสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ณ ที่นี้

ขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย และผู้บริหารคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่อนุญาตให้ลาศึกษาและรับหน้าที่สอนแทน ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์สุภาณี พัดทอง อาจารย์วรรณภา ชำนาญกิจ อาจารย์สุภัก มหาวรากร อาจารย์อาทิตย์ ชีรวณิชกุล ที่หมั่นให้กำลังใจและแลกเปลี่ยนความรู้กันอยู่เสมอ ขอขอบคุณอาจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จิตตะศรี อาจารย์ชนกพร พัวพัฒน์กุล และคุณสุวรรณา เจริญศิริ ที่ช่วยพิสูจน์อักษรและจัดรูปเล่มให้จบเรียบร้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอบคุณอาจารย์สายป่าน ปุริวรรณชนะ ผู้เป็น “เยาวมิตร” ในยามยากของผู้วิจัย

เหนือสิ่งอื่นใดขอให้ทุกตัวอักษรในวิทยานิพนธ์นี้บูชาพระคุณพ่อและแม่ ที่เลี้ยงดูลูกมาอย่างเต็มความสามารถ พยายามทุ่มเทกายใจเพื่อบำรุงกำลังและสติปัญญาของผู้วิจัยจนทำงานวิจัยนี้ลุล่วง รวมถึงคุณยายผู้ล่วงลับ ผู้เป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงามของผู้วิจัยมาแต่เยาว์วัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา	1
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
วัตถุประสงค์การวิจัย	13
สมมติฐานการวิจัย	13
ขอบเขตการศึกษา	13
ข้อตกลงเบื้องต้น	15
วิธีดำเนินการวิจัย	16
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	16
2 แนวคิดและความแพร่หลายของคติความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์	17
2.1 แนวคิดและคัมภีร์เกี่ยวกับพระอนาคตพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนา	18
2.1.1 แนวคิดเรื่องพระอดีตพุทธเจ้าและพระอนาคตพุทธเจ้า	18
2.1.2 คัมภีร์ว่าด้วยพระอนาคตพุทธเจ้า	21
2.2 พัฒนาการของความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	25
2.2.1 เรื่องพระศรีอาริย์ในพระไตรปิฎก	26
2.2.2 ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องกำเนิดความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์.....	31
2.3 แนวคิดสากลที่พ้องกับความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์.....	35
2.3.1 แนวคิดเรื่องการเขียนประวัติบุคคลสำคัญทางศาสนา	36
2.3.2 แนวคิดเรื่องวันสิ้นโลก และโลกใหม่.....	40
2.3.3 แนวคิดเรื่องพระผู้ช่วยให้รอดในศาสนาและวัฒนธรรมต่างๆ.....	44

บทที่

หน้า

2.4	การรับรู้และการแพร่หลายของความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์	48
2.4.1	การรับรู้และการแพร่หลายของความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ ในวัฒนธรรมจีนและอินเดีย	48
2.4.2	ประวัติความเป็นมาของความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ ในวัฒนธรรมไทย	53
3	ตำนานพระศรีอาริย์สำนวนต่างๆ ในสังคมไทย	65
3.1	ตำนานพระศรีอาริย์ในสังคมไทยจำแนกตามการสร้างสรรค	65
3.1.1	ตำนานที่สร้างสรรคโดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจาก คัมภีร์พุทธศาสนา	65
	ก. กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า	66
	ข. กลุ่มเรื่องพระมาลัย	77
3.1.2	ตำนานที่สร้างสรรคโดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ในสังคมไทย	82
	ก. กลุ่มเรื่องพญากาเผือก	82
	ข. กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอาริย์	99
	ค. กลุ่มเรื่องพระศรีอาริย์เป็นพระเกจิชื่อดัง	109
	ง. กลุ่มเรื่องพระโคตมพระศรีอาริย์เสียดอกบัว	117
	จ. กลุ่มเรื่องพระยาธรรมิกราช	120
	ฉ. กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์	157
3.2	ตำนานพระศรีอาริย์ในสังคมไทยจำแนกตามภูมิภาค	169
3.2.1	ตำนานพระศรีอาริย์ในภาคเหนือ	170
3.2.2	ตำนานพระศรีอาริย์ในภาคอีสาน	173
3.2.3	ตำนานพระศรีอาริย์ในภาคกลาง	174
3.2.4	ตำนานพระศรีอาริย์ในภาคใต้	177
3.2.5	ข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานพระศรีอาริย์ภาคเหนือกับภาคอีสาน	179
3.2.6	ข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานพระศรีอาริย์ภาคกลางกับภาคใต้	181
4	การสร้างสรรคตำนานพระศรีอาริย์ในสังคมไทย	183
4.1	การสร้างสรรคโดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา	201

4.1.1	เพิ่มการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพระอดีตพุทธเจ้าและพระโคตมะ พุทธเจ้ากับพระศรีอารียผ่านแนวคิดเรื่องกรรม.	213
4.1.2	เพิ่มการอธิบายรายละเอียดของพระศรีอารียในอดีตชาติ	217
4.1.3	เพิ่มรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับยุคสมัยที่พระศรีอารีย มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า	218
4.2	การสร้างสรรคโดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา	224
4.2.1	สร้างเรื่องใหม่โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง พระโคตมะพุทธเจ้ากับพระศรีอารีย	224
	ก. ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง	226
	ข. ความสัมพันธ์แบบคู่ขัดแย้ง	238
	ค. ความสัมพันธ์แบบศาสดาในปัจจุบัน-ศาสดาในอนาคต	244
	ง. ความสัมพันธ์แบบผู้ร่วมบำเพ็ญบารมี	247
4.2.2	สร้างเรื่องใหม่โดยการสร้างอดีตชาติเพิ่มผนวกเข้า กับโครงสร้างชีวิตเดิม	252
	ก. การสร้างอดีตชาติโดยใช้แนวคิดเรื่องกรรมเก่า	252
	ข. การสร้างอดีตชาติโดยให้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติพระเกจิ	253
4.2.3	สร้างเรื่องใหม่โดยการจินตนาการสภาพสังคมในยุค รอยต่อระหว่างศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งสองพระองค์	256
4.2.4	สร้างเรื่องใหม่โดยการเชื่อมโยงกับท้องถิ่น	263
	ก. สร้างเรื่องให้พระศรีอารียมีชาติกำเนิดที่สัมพันธ์กับ คนในท้องถิ่น	265
	ข. สร้างเรื่องให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น	268
	ค. สร้างเรื่องให้พระศรีอารียเกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุและสถานที่สำคัญที่พบในท้องถิ่น	270
	ง. สร้างเรื่องพระศรีอารียโดยใช้ตำนานที่รับรู้ในท้องถิ่น	271
4.3	การสร้างสรรคโครงสร้างชีวิตพระศรีอารีย	272
5	บทบาทของตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย	291
5.1	บทบาทของตำนานพระศรีอารียในฐานะ "ตำนานศาสนา"	294

5.1.1	การสร้างความเชื่อเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้า และโลกอุดมคติ	297
5.1.1.1	ความเชื่อเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้า	299
	ก. คุณสมบัติการเป็นพระอนาคตพุทธเจ้า	299
	ข. การยืนยันการมีอยู่ของศาสนาอีกยาวไกล	303
5.1.1.2	ความเชื่อเรื่องโลกอุดมคติ.....	305
	ก. ระบบการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในโลกอุดมคติ	307
	ข. ผู้ปกครองและพลเมืองของโลกอุดมคติ.....	308
	ค. เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเวลา กับพื้นที่ ในโลกอุดมคติ	310
5.1.2	การเป็นกลไกตอบสนองความปรารถนาทางใจแก่พุทธศาสนิกชน.....	312
5.1.2.1	การให้ทางออกทางใจแก่บุคคลอันเกิดจากความกดดัน ทางสังคม	313
5.1.2.2	การให้ความหวังเรื่องโลกอุดมคติในยุคพระศรีอาริย์.....	320
5.1.3	การสร้างมาตรฐานทางศีลธรรม	330
5.1.3.1	การสร้างมาตรฐานทางศีลธรรมขั้นสามัญ.....	332
5.1.3.2	การสร้างมาตรฐานทางศีลธรรมขั้นสูง.....	334
5.1.4	การสร้างคำอธิบายเรื่องที่มาของพิธีกรรมทางศาสนา.....	341
5.1.4.1	การอธิบายกำเนิดและสืบทอดประเพณีในสังคมไทย	342
	ก. ประเพณีอันเนื่องมาแต่ประวัติพระศรีอาริย์.....	342
	ข. ประเพณีอันเนื่องมาแต่กสิยุคและยุคของพระศรีอาริย์ ..	353
5.1.4.2	การเป็นต้นเค้าความเชื่อในลัทธิพิธีต่างๆ.....	359
	ก. ปรากฏการณ์ลัทธิพระศรีอาริย์ยุคใหม่.....	361
	ข. การสร้างเครื่องรางของขลังต่างๆ.....	368
5.2	บทบาทของตำนานพระศรีอาริย์ในทางการเมือง.....	379
5.2.1	การสร้างคำอธิบายสถานภาพและความชอบธรรมทางการเมือง.....	380

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า 66
2	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพระมาลัย..... 78
3	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพญากาเผือก 83
4	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอาริย์ 99
5	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพระศรีอาริย์เป็นพระเกจิชื่อดัง 110
6	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพระโคตม พระศรีอาริย์ เสียงทวยดอกบัว 117
7	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพญาธรรมิกราช 120
8	แสดงแหล่งที่มาของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์ 157
9	แสดงจำนวนข้อมูลตำนานพระศรีอาริย์ในสังคมไทยที่รวบรวมได้ 169
10	แสดงสำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคเหนือ..... 170
11	แสดงสำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคอีสาน..... 173
12	แสดงสำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคกลาง 174
13	แสดงสำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคใต้..... 178
14	เปรียบเทียบโครงเรื่องสำคัญในตำนานต้นเค้ากับตำนานพระศรีอาริย์กลุ่ม ปพ. 204
15	เปรียบเทียบโครงเรื่องสำคัญในตำนานต้นเค้ากับตำนานพระศรีอาริย์กลุ่ม มล. 209
16	แสดงโครงสร้างชีวิตของพระศรีอาริย์จากตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในสังคมไทย: ประเภทตำนานที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจาก คัมภีร์พุทธศาสนา (ปพ,มล) กับตำนานต้นเค้า..... 279
17	แสดงโครงสร้างชีวิตของพระศรีอาริย์จากตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในสังคมไทย: ประเภทตำนานที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ 280
18	แสดงโครงสร้างชีวิตสมบูรณของพระศรีอาริย์จากตำนานที่มีในคัมภีร์เดิม และตำนานพระศรีอาริย์สำนวนต่างๆ ที่พบในสังคมไทย..... 281
19	แสดงขบวนการพระศรีอาริย์ที่เกิดขึ้นในภาคกลาง 394
20	แสดงขบวนการพระศรีอาริย์ที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ..... 395
21	แสดงขบวนการพระศรีอาริย์ที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน..... 396
22	แสดงขบวนการพระศรีอาริย์ที่เกิดขึ้นในภาคใต้..... 402
23	แสดงจำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภูมิภาคต่าง ในสังคมไทย 449

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง จักกวัตตีสสูตร กับพระสูตรหมวดหมู่อื่น ในพระไตรปิฎก	192
2 รูปปั้นนายเรื่องเผ่าตัว ที่ศาลานายเรื่อง วัดอรุณราชวราราม	244
3 แผนภูมิแสดงลำดับขั้นตอนการเดินทางของวีรบุรุษของวอยทิลยาร์	298
4 แผนภูมิแสดงลำดับขั้นตอนการเดินทางของพระศรีอารียในฐานะวีรบุรุษ โดยประยุกต์จากขั้นตอนการเดินทางของวีรบุรุษของวอยทิลยาร์	303
5 แผนภูมิแสดงเงื่อนไขเวลาระหว่างอุตรกฐที่วืกับโลกพระศรีอารีย	306
6 การจุดประทีปตีตุง บูชาแม่กาเผือกและพระเจ้าห้าพระองค์ของชาวไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ในการเทศน์เรื่องพญากาเผือก เนื่องในเทศกาล ลอยกระทง พ.ศ.2552	344
7 การประดับธง หรือตุง ที่วัดในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2550	347
8 การเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง ณ วัดบุญประดิษฐ์ กรุงเทพฯ พ.ศ. 2552	348
9 แผนที่ภายในวัดไผ่ อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี	350
10 ขบวนแห่พระศรีอารียวัดไผ่ อำเภอท่าม่วง จังหวัดลพบุรี เมื่อ พ.ศ.2551	351
11 ขบวนพระอินทร์และหมู่มวลดาวนางฟ้าที่มาร่วมขบวนแห่พระศรีอารีย ในขบวนแห่พระศรีอารียวัดไผ่ พ.ศ.2551	352
12 แผนที่แสดงขบวนแห่พระศรีอารียวัดไผ่ พ.ศ.2551	352
13 พระศรีอารียวัดคลองตาล อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก	353
14 ไม้ค้ำศรี (สะ-หรี) หรือไม้ค้ำโพธิ์ ในประเพณีแห่ไม้ค้ำศรีของชาวบ้านภาคเหนือ	356
15 ต้นกล้วยพฤษ์ในสมัยพระศรีอารียที่วาดตามจินตนาการและเผยแพร่ ในช่วงกึ่งพุทธกาล (พ.ศ. 2500)	358
16 จิตรกรรมฝาผนังวัดพิหารแดง จังหวัดสุพรรณบุรี แสดงการโปรยผลกล้วยพฤษ์ เนื่องในงานพระบรมศพ มีราษฎรมาแย่งชิงผลกล้วยพฤษ์จำนวนมาก	358
17 การโปรยผลกล้วยพฤษ์เนื่องในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร พ.ศ.2429	359
18 พระพิมพ์พระเจ้า 5 พระองค์ของหลวงเงินวัดบางคลาน	370
19 ตะกรุดพระเจ้า 5 พระองค์	371
20 เหรียญพระศรีอารียวัดไผ่	372

21	พระศรีอารีย์สําริต พบที่บ้านลานควาย จังหวัดปัตตานี ปัจจุบันเก็บรักษา อยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ	414
22	ประติมากรรมพระศรีอารีย์กลุ่มประโคนชัย.....	417
23	พระศรีอารีย์วัดระฆังโฆสิตาราม ถือตาลปัตรแวนแก้ว.....	420
24	พระพุทธรูปทรงเครื่อง พระประธานในพระอุโบสถวัดนางนอง	423
25	พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดพิชัยญาติการามฯ	425
26	จิตรกรรมตอนพระมาลัยสนทนารธรรมกับพระศรีอารีย์ในสมุดภาพพระมาลัย	428
27	พระบฏภาพพระศรีอารีย์เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตเพื่อมานมัสการ เจดีย์จุฬามณี ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหอศิลป์	430
28	พระศรีอารีย์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระยาสังขจักร ในตำนานกลุ่ม ปพ จิตรกรรมแผงไม้คอสองศาลาการเปรียญ วัดในกลาง จังหวัดเพชรบุรี	432
29	จิตรกรรมเรื่องประวัติพระศรีอารีย์วัดไผ่ ภายในวิหารพระศรีอารีย์ วัดไผ่.....	432